

František Weyr: Paměti. 2. Za republiky (1918–1938)

Nakladatelství Atlantis, Brno 2001, 520 s.

Jan Filip*

Život každé instituce se vyznačuje nejen organizační strukturou, procedurami, personálem a materiálním vybavením. Velkou roli zde hraje její kolektivní paměť, kdy na sebe navazují práce a zkušenost více generací, které pracovaly na stejném úseku lidské činnosti. Zvláště to platí pro takové instituce, jakými jsou vysoké školy. Proto je velkou zásluhou nakladatelství Atlantis, že se mu podařilo ve velmi dobré redakční úpravě vydat již druhý díl pamětí zakladatele brněnské právnické fakulty prof. Františka Weyra a tím významně přispět k prohloubení oné kolektivní paměti nejen samotné právnické fakulty, nýbrž i Masarykovy univerzity a současně řady dalších institucí v Brně (divadlo, opera, filharmonie) i Praze (právnická fakulta, statistika), na jejichž založení a činnosti se František Weyr ve svém čínorodém životě podílel.

Když jsem končil pojednání o prvním dílu Pamě-

tí,¹ vyslovil jsem i za ostatní čtenáře přání, abychom se co nejdříve dočkali vydání dalších dílů. Skutečně se tak stalo a máme proto možnost sledovat osudy našeho vynikajícího právního teoretika a konstitucionalistu ve velmi zajímavé době od vzniku republiky po její tragické osudy na konci 30. let. Nutno ovšem podotknout, že zejména pokud jde o smutný zánik ČSR, je Weyr velmi zdrženlivý, a prakticky se o něm výslovně nezmiňuje. Proniká k nám skrze jeho vyprávění jen v souvislosti se vzpomínkami na protagonisty tzv. druhé republiky, a zejména Protektorátu, jakými byli zejména jeho kolegové Hácha, Krejčí, Havelka, Dominik. Je to zčásti vysvětlitelné obavami, které mohl při psaní mít², zčásti je to snad dáno i jeho životní filosofií, tak silně ovlivněnou A. Schopenhauerem. Proto se vše jako by odehrávalo jen skrze jeho zážitky a setkání s jinými lidmi. Pokud u toho Weyr sám nebyl, nesnaží se k tomu

* Prof. JUDr. Jan Filip, CSc., Katedra ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

¹ Viz moji recenzi in: *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 2000, č. 1, s. 99–103.

² První díl Pamětí je psán v roce 1940, nicméně z celé řady poznámek (zejména s. 65, 77, 258, 312, 338, 403) můžeme usoudit, že se k rukopisu vracel a něco v něm doplňoval, aniž to ale narušuje linii vyprávění. Obdobně z poznámek při psaní poznáváme, že druhý díl byl psán v roce 1942 a 1943, něco bylo evidentně dopisováno po válce.

v Pamětech nějaké stanovisko zaujmout, prostě „die Welt war seine Vorstellung“, jak by pravil jeho oblíbený klasik. To však v sobě skrývá i nesmírné kouzlo jedinečnosti podání historických událostí. Weyr nepíše prostě o tom, co se událo, nýbrž o tom, jak takové události vnímal, pociťoval a hodnotil. Je mu přitom evidentně lhostejné, jak se přitom mohl jevit ostatním aktérům líčených událostí a sám je také vůbec nešetří. To je oproti Kubešovým pamětím podstatný rozdíl. Ten další spatřuji v tom, že v Pamětech II. prakticky nenalezneme zmínku o rodinném životě, chybí v nich ženský prvek, především však popis vlastních prací a stylu vědecké práce. Jediné co uvádí je, že pracoval pouze přes den, večer se věnoval hudbě, spolkové činnosti a společenskému životu.

Typicky weyrovským postojem ke skutečnosti ovšem Paměti II. nepozbývají na své přitažlivosti, spíše naopak. Jinak však nutno uvést, že již v leccems ztrácí ve srovnání s I. dílem. Oproti četbě I. dílu lze z textu cítit jisté napětí a nervozitu Weyrova, jakoby se mu nepsalo dobře. Oproti tomu vzpomínky na Rakousko se mi jeví, jako by byly pro Weyra nepochybně daleko příjemnějšími, když se tehdy budovaly základy, na kterých Weyr v životě stál. Sám se ve II. dílu omlouvá za nesoustavnost (s. 144) svého líčení, když v sobě necítí „vlohy, které vyznamenávají historika nebo jen pouhého kronikáře“. Oproti I. dílu je to ale přesto určitě překvapení a pro někoho to bude i zklamáním. Pro mne tak byla zklamáním hned prvá kapitola líčící Weyrovo působení v ústavním výboru revolučního Národního shromáždění (s. 7, 22–29), které Weyr zmiňuje několika poznámkami, ačkoli byl svým povoláním konstitucionalistou.³ Zdá se, že skutečně mají pravdu ti pamětníci, kteří tvrdili, že Weyr legislativní (jak říkal „nomopojetické“) umění dosti podceňoval.

Zásadní rozdíl ve srovnání s pamětmi jeho žáka prof. Kubeše⁴ spatřuji i v tom, že v práci je jen velmi málo zmínek o dílech, která v té době napsal. Výjimkou je pouze pasáž o práci na Slovníku čs. veřejného práva, kde se více věnuje osobám spoluredaktorů Hoetzela, Laštovky, Havelky, Hácha a dále pasáž o vydávání časopisů jím vedených nebo založených jako Časopis pro právní a státní vědu, Revue internationale de la théorie du droit, Čs. statistika. Ale např. o svých klíčových pracích jako jsou Teorie práva (1936) a Ústavní právo československé (1937) se prakticky nezmiňuje (pouze na s. 434 připomíná ohlasy na Teorii práva), ačkoli nezapomíná připomenout úspěch svého člán-

ku o možnosti ukládat urny s popelem na hřbitovech, který ovlivnil judikaturu Nejvyššího správního soudu (s. 490). Na jednom místě (s. 397) se jen letmo zmiňuje, že při cestě vlakem v roce 1918 jej napadla myšlenka hierarchie právních norem a stupňovité výstavby právního řádu, kterou pak soustavně rozpracoval ve Vídni A. Merkl (Zur Lehre von der Rechtskraft, 1923). Uvádí, že šlo o vědecký objev, který se již bere jako samozřejmost. Dále se ještě zmiňuje (s. 400) o zahájení práce na Soustavě čs. práva státního v Bečyni na letním pobytu 1920, kdy je též rychle dokončil (předmluva datována v prosinci 1920), poté ještě možno uvést jeho kritiku zavedení radikálního demokratického volebního práva (s. 408), které dostalo naivní venkovské obyvatelstvo Slovenska zneužitím klérem⁵ nebo letmou zmínkou o práci na předpisu o ochraně zvířat (zřejmě vládní nařízení č. 106/1939 Sb.).

Ani ve druhém dílu nejde jen o pohled pamětníka československého státu, o kterém v době psaní nevěděl, zda se ještě obnoví. Jde o Weyrova niternou výpověď o mnoha věcech. Jestliže v prvním dílu píše o svých názorech na vztahy v rodině, vlastnictví, nacionalismus, kulturu, umění vtípu, akademickou půdu, hospodskou společnost, význam studijních cest právníků do zahraničí, cestování, umění zkoušet (rozuměj studenty), přednášky a řečnické umění, staromládenectví a manželství, úřednictvo, šlechtu, význam císaře a jeho následníka, ve druhém díle se obdobně zabývá takovými otázkami jako jsou politika, partajničeni, vlastnosti člena strany, ministra, výchova následníků, vědecká škola, jak se píše do poct k narozeninám, pořádání vědeckých kongresů, umění předsedat schůzím, tituly a řády, význam cestování, letních bytů apod. Píše stejně krásným jazykem jako v prvním dílu, takže výtky jeho kritiků zůstaly již jen minulostí.⁶

V dobách popisovaných ve II. dílu již Weyr žil plným životem, který nebyl naplněn jen právem, nýbrž činností politickou, spolkovou, cestovatelskou, v neposlední řadě pedagogickou a vědeckou. Je až neuvěřitelné, že prakticky ve stejnou dobu byl prezidentem Státního úřadu statistického v Praze, kam pravidelně dojížděl, děkanem, později rektorem, aktivním členem České akademie věd a umění (sice členství nejdříve odmítl pro nekorektní hodnocení jeho Základů filosofie právní, pak již ale neodolal), členem samosprávy a jejích orgánů v Brně (dokonce se mu nabízelo místostarostenství po úspěchu jeho kandidátky v roce 1924), poslancem revolučního Národního

³ Proto je třeba ještě k Pamětím číst předmluvy k Soustavě čs. práva státního (1921, 1924) a zejména WEYR, F.: Vzpomínky na ústavní výbor revolučního Národního shromáždění. Časopis pro právní a státní vědu, roč. 1921, IV., s. 50–53, 196–204. Osobní a vtipné postřehy Weyrovy oživují někdy nudnou četbu protokolů, které nám nyní zpřístupňuje práce EKVY BROKLOVÉ: Prezident Republiky československé. Instituce a osobnost T. G. Masaryka. Vydal Masarykův ústav AV ČR. Praha 2001, 143 s. (recenze v tomto čísle).

⁴ Srov. V. KUBEŠ: A chtěl bych to všechno znovu. MU Brno 1994.

⁵ Zmiňuje též autonomistickou orientaci dr. Adolfa Zátvreckého, 2. prezidenta Nejvyššího soudu (s. 409, 411n.).

⁶ Za svou neobratnou češtinou byl kritizován po prvním vydání Soustavy čs. práva státního. V Pamětech však na žádné problémy spojené s jeho dvojjazyčností nenarážíme. Pokud mohu podle mého názoru něco výtknout, tak pouze používání obratu „utrátit“ někoho (které přece znamená nucenou porážku zvířete, ne popravu člověka) nebo snad ještě „podškrtnout“ místo klást důraz.

ho shromáždění. Současně vyvíjel aktivní spolkovou činnost, kdy byl předsedou Družstva Národního divadla v Brně (za svou velkou zásluhu považuje jeho „pozemštění“ – s. 334), předsedou Filharmonické Besedy brněnské, předsedou Kuratoria brněnské konzervatoře, předsedou Svazu spolků na ochranu zvířat, předsedou brněnské pobočky společnosti Panevropa Coudenhove–Kalergiho, předsedou společnosti Středoevropského institutu pro hospodářské sblížení, členem pěti správních rad, kde se rovněž aktivně účastnil jejich jednání (od Prahy přes Bystřici pod Hostýnem po Mukačevo), předsedou pověstného Pánského klubu v Brně (ženy neměly přístup, sám odmítl vstoupit do klubové místnosti, ve které byla proti pravidlům jednou herečka z brněnského divadla). Mezitím samozřejmě učil, cestoval,⁷ pobýval v lázních a na léčeních, absolvoval se svým kvartetem jako violista a houslista stovky koncertů, pravidelně psal do našeho a německého tisku. Jeho občasná charakteristika jako člověka renesančního je proto zcela na místě. Sám to vysvětluje obratem, který se používá i dnes, tj. že „nejsou lidi“. Významnou roli ovšem musela nutně sehrát jeho role bývalého poslance, styky s Masarykem a Englišem, v neposlední řadě pak jeho dokonalá dvojjazyčnost (velmi často jednal ve své funkci s lidmi, kteří se nikdy česky nenaučili).

Weyrovo otevřené a pronikavě ostré líčení poměrů předmnichovské republiky, charakteristika předních politiků, hospodářských činitelů (zejména z bankovního světa) a významných osobností kulturního světa, se kterými se setkával, nepochybně zaujme každého čtenáře. V Pamětech II. jsou vůbec části, které mají obecný dosah, zatímco některé kapitoly si přečte pouze užší okruh zájemců z hlediska oboru (právo, vysoké školy, statistika, divadelnictví a opera, ochrana zvířat, turistika) nebo místa. Část Weyrových vzpomínek totiž zaujme jen Pražany nebo naopak pouze Brňany, kterým připomene typická místa (hostince, spolky, ulice) nebo osoby (např. jména jako Novotný, Lamplota nebo Vichr). Pokud je skutečně pravdou, že Weyr psal bez poznámek, je nutno smeknout před jeho úžasnou pamětí na události a jména. Jmenný rejstřík (většinou osoby, se kterými se osobně setkal) je vskutku impozantní (s. 499–512).

Samozřejmě v recenzi psané pro právníký časopis bych rád zdůraznil především to, co zaujme právníka. Takových věcí je celá řada. Na prvním místě bych uvedl především Weyrovo líčení poměrů, za kterých byla zakládána právníká fakulta v Brně. Uprímně řečeno, kdyby tehdy existovala akreditační komise, tak by si

z jeho líčení poměrů na právě založené fakultě přišla na své (k nemalé radosti pražské konkurence). Weyr nikterak neskrývá potíže se zakládáním fakulty. Profesori na pražské fakultě měli prakticky minimální zájem na výchově vědeckého dorostu, takže neměli až na výjimky své následníky. Ti pražští učitelé (Baxa, Vacek), kteří díky nové fakultě získali v Brně profesuru, v podstatě jen dojížděli a dávali najevo svou nadřazenost (s. 61). Weyr konstatuje, že cestující profesor je „nejtrapnějším zjevem“ vysokého školství (s. 107). Obdobně nesouhlasí s vedlejšími pracovními poměry profesorů, ač sám jich měl dosti. Jak je pro něj typické, hledá vysvětlení tohoto jevu. Nedostatky tehdejšího vysokého školství spatřuje v nízkých platech a s tím spjatých taxách za zkoušení. Protože zkoušející asistenti tehdy neexistovali, zkoušeli jen profesori, kteří se nechtěli o své příjmy dělit.⁸ Weyr hovoří velmi otevřeně o slabé úrovni zkoušení, jeho formálnosti, nedodržování komisionálního zkoušení, zkracování jeho doby (komise měla zvládnout i dvacet rigorózních zkoušek za den) atd. Zaujmu jeho náměty na reformu právníckého studia (dozor nad autonomií, školné, taxi, oddělení teorie a řemesla, péče o studenty, redukce historických a sociologických disciplín včetně římského práva – u normativisty názor pochopitelný). Stejně tak nikterak neskrývá problematické vztahy mezi učiteli (neúspěch „děkanských“ večerů zavedených po vzoru pražské fakulty – s. 116), přesto, když se na fakultu na konci roku 1945 znovu vrátil, cítil se opuštěn, protože zbyl s tehdy mladým F. Čádou již jen sám (s. 122). Je příznačné, že profesorskému sboru právnícké fakulty (s. 41–75) věnuje Weyr právě tolik místa, co jedinému členu Českého kvarteta Karlu Hoffmannovi (s. 340–375 a řada dalších míst). V Pamětech se také dovíme, jak se fakulta postupně vytvářela (prostory, zaměstnanci, knihovna – zde se dovíme, že autorem i dnes nepochopitelného katalogu byl prof. D. Krejčí, který se však nesmírně zasloužil o výstavbu budovy nové fakulty na Veveří).

Ačkoli se Weyr nijak blíže nevěnuje svým dílům a metodám vědecké práce, zamýšlí se nad výsledky normativní teorie.⁹ Zde zdůrazňuje zejména péči, kterou věnoval právníckému dorostu a potěšení, že se mu dařilo získávat posluchače (10–15 z ročníku) pro jeho seminář, ze kterého vyšla většina pozdějších docentů a profesorů fakulty (Kubeš, Neubauer, Bulín ml., Procházka, Gerlich, Vybral, Chytil). Tato otázka však proniká celým II. dílem. Např. tam, kde Weyr píše o své činnosti ve správních radách nebo o psaní posudků (právě tyto činnosti mu zajišťovaly vysokou životní úroveň¹⁰), zdůrazňuje, že se nijak neprokázaly

⁷ Šlo nejen o cesty vlakem nebo lodí. Jako první absolvoval ve 20. letech letadlem Junkers cestu z Prahy do Brna a naopak se svým přítelem zkusil dojít z Brna do Prahy pěšky, což se mu také po šesti dnech podařilo (trasa byla kupodivu od hřbitova ke hřbitovu – Ústřední hřbitov v Brně – Olšany Praha). Rovněž si vyzkoušeli i pochod z Vídně. Jistě zajímavá inspirace pro organizátory tradičních pochodů na naší fakultě v současnosti.

⁸ Jak říká Weyr, brali tyto taxi jako „športle“. Dnes bychom asi řekli „bokovka“.

⁹ Ovšem bez jeho Dodatku k Teorii práva (1936) je četba Pamětí II. v tomto směru jen poloviční.

posměšky oponentů normativní teorie jako nepraktického učení. Naopak zase Weyr hodnotí jiné osobnosti právě podle toho, zda byli právníky – vědci nebo znali jen pozitivní právo (častá charakteristika – jistě znamenitý právník, ale bez jakéhokoli smyslu pro právní teorii). Zde zaujmou zejména kladné i záporné charakteristiky takových osob jako Le Fur, L. Duguit, Gurvitch, Mirkine-Guetzevitch, Kelsen, del Vecchio, Jéze v zahraničí a plejáda profesorů u nás.

Paměti II. jsou formou svěbytného subjektivního pohledu na historii předmnichovské republiky. Sám Weyr se činně na vývoji jejích ústavních a právních institucí podílel, i když svou roli nikterak nepřeceňuje. Byl členem ústavního výboru revolučního Národního shromáždění (1918–1920), stál v čele Státního statistického úřadu (1919–1929), aktivně se podílel na založení Masarykovy univerzity a její Právnické fakulty, významně se podílel na brněnském kulturním životě (hudba, divadlo), cestoval, účastnil se množství vědeckých kongresů, vedl množství vědeckých sporů, byl u počátků našeho politického stranictví atd. To vše nám svým osobitým stylem přibližuje a umožňuje, stejně jako v prvním dílu, nahlédnout bezprostředně do života tehdejší republiky. Z oblasti politické zaujmou Paměti II. nejen jako pohled člena jedné z koaličních stran, nýbrž i zobecnění (vlastnosti člena strany – s. 10, srovnání ministrů za Rakouska a republiky – s. 130, vliv na přidělování členství ve správních radách – s. 279n.). Rád bych upozornil i na okolnost, která je dnes velmi aktuální. Weyr se přece jako prezident (byť *ex currendo*) Státního statistického úřadu musel podí-

let na tvorbě statistických zjišťování včetně určování národnosti (zmínka s. 138, kdy musel Weyr při rovnosti hlasů Statistické rady dirimovat). Jaký dopad to mělo po 2. světové válce v dekretech a jak se na to Weyr s odstupem doby díval, se doufejme dočteme ve III. dílu.

Závěr Pamětí II. netřeba připomínat, neboť je dobře znám, když jeho podstatnou část publikoval již V. Kubeš ve svých pamětech¹¹. V nich se pozastavuje nad Weyrovým pesimismem a vlastně název Kubešových pamětí „A chtěl bych to všechno znovu“ je odpovědí jeho učitele, který naopak říká, že bez ohledu na to, že život¹² se k němu nezachoval vůbec macešsky, rozhodně by odpověděl záporně na otázku, zda by jej chtěl žít ještě jednou (s. 494). Četba tohoto závěru je skutečně mrazivá, patří k nejsilnějším místům obou dílů Pamětí a zřejmě není dána jen Weyrovou chorobou a situací na počátku roku 1948.¹³ To mne současně vede k tomu, abych každému kromě četby Pamětí I. a II. Františka Weyra doporučil jako doplněk četby pamětí profesora Vladimíra Kubeše. Zde je předkládán jiný pohled na události, na které vzpomíná Weyr jako otec – zakladatel a učitel. Kubeš v nich tyto události líčí z pozice studenta, žáka, potom docenta, profesora, děkana, politického vězně (právě ale tehdy neexistovali) a po roce 1968 alespoň na rok znovu profesora naší fakulty. Přes poukaz na Kubešův optimismus musím tuto recenzi zakončit pesimisticky, neboť marně hledám odpověď na otázku, zda je zde někdo, kdo by mohl někdy takové paměti napsat o naší současnosti.

¹⁰ Pokud si mohu dovolit osobní vzpomínku, je třeba uvést, že za expertízu měl Weyr taxu až 10 tisíc Kč, zatímco za funkci prezidenta statistického úřadu bral 1.600,- Kč, z čehož si hradil pobyt a cesty do Prahy).

¹¹ KUBEŠ, V.: cit. dílo, s. 189. Stejně tak je zajímavé v této souvislosti číst paměti Weyrova generačního kolegy na technice prof. V. Lišta (V. LIŠTA: Paměti. Ostrava 1992), který výrazně pomohl prosazením kurzu „technické správovědy“ na brněnské technice před 1. světovou válkou k tomu, aby zde mohli začít vyučovat Engliš, Weyr a Sedláček a který nakonec v únoru 1948 sdílel Weyrův osud.

¹² Weyr byl zřejmě ateista. V Pamětech II. se sám charakterizuje jako kosmopolita a bezvěrec (s. 424), jen jednou se začel do Bible (s. 409), pak ještě na ni přísahal u anglického soudu (s. 436).

¹³ To ještě netušil, že o rok později už budou nepřizpůsobiví autoři Bystřinou kritizováni za drzost, že vedle sebe citují Weyra a Čepičku. Viz BYSTRINA, I.: S naším novým právem se postaru zacházet nedá. Právní, roč. 1949, č. 5-6. Pro Weyra, který alternativu vlády „bolševiků“ uváděl v ústavním výboru revolučního Národního shromáždění tak, jako se v nedávné diskusi o změně oprávnění prezidenta uváděla alternativa nutnosti jmenování henleinovců v roce 1935, to musela být těžká rána.